www.turkishstudies.net/social

Turkish Studies - Social Sciences

eISSN: 2667-5617

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Milliyetçilik Kuramları Bağlamında Sınırlar

Borders in the Context of Nationalism Theories

Kerem Özbey*

Abstract: This study aims to understand the borders in the light of theoretical discussions. Since the basic theoretical orientation related to borders constitutes nationalism, the study focuses on borders through nationalism theories. The main problem of this study is how borders are applied while the theories about nationalism are being constructed, how much these theories contain borders, how the boundaries have a function and role in terms of these theories. The study includes the definition of nationalism, its meanings and its relationship with borders, and focuses on three main theoretical approaches (nationalist approach, modernist approach and ethno-symbolist approach) related to nationalism and traces of boundaries in these theoretical approaches. The methodological approach of the study is to address nationalism theories about borders and to try to understand to what extent borders are used in these theories. As a result of the study, it was determined that the boundaries could not find enough space in the primary theoretical approach. Borders have become the main focus of modernist theory, as the nation-state symbolizes sovereignty fields and the starting and ending points of nationalism and national identity, and forms the border understanding of the modern period in a fixed, rigid and linear fashion. In terms of ethno-symbolist theory, the boundaries are lines that symbolize the social conditions of the period and ethnic and cultural identity. Since symbols are social carriers of meaning, borders have symbolic functions in social life and organization. As in the modernist approach, it was understood that the ethno-symbolist approach puts boundaries at the center of its analysis.

Structured Abstract: The main purpose of this study, which deals with the relationship between nationalism and borders, is to follow the borders in nationalism theories. In other words, this study aims to understand the limits through the theories of nationalism. For this purpose, the study focused on nationalism theories and the places occupied by the borders in these theories were discussed. The main problematic of this study is the extent to which borders are used in nationalism theories, how boundaries are used while constructing these theories, and what role and function borders have in these theories. In this basic problematic context, the study included three main theoretical approaches related to nationalism, the primist approach, the modernist approach, and the ethno-symbolist approach, after these theories are dealt with in various aspects, the relation of the boundaries with these theories, the extent to which the boundary theme is processed in these theories and what the limits are. The focus is on the kind that evokes meanings. In this context, the aforementioned nationalism theories have had a basic guiding mission in understanding the boundaries. In the study, after discussing the definition of nationalism, its different meanings and its relationship with borders, three main

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
Asst. Prof. Artvin Çoruh University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology
ORCID 0000-0001-8824-359X
ozbey-kerem@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Özbey, K. (2020). Milliyetçilik kuramları bağlamında sınırlar. *Turkish Studies - Social*, 15(4), 2083-2097. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42732>

Received/Geliş: 01 April/Nisan 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

nationalism theories were discussed and after each theory was explained, its relationship with borders, what meanings they attached to it and its relation with nationalism were focused and analyzed in detail.

In this study, in which the limits are dealt with in the context of nationalism theories, on the one hand, the theoretical approaches in the literature of nationalism are focused, while the main assumptions of the three main theories and the approaches of their representatives are dealt with in a multifaceted manner, on the other hand, it is tried to trace the limits in these theories. Within the scope of this study, three theoretical approaches, namely primist approach (primordialism), modernist approach and ethno-symbolist approach, have been discussed and the relationship between borders and nationalism has been examined in detail in terms of the extent to which they place borders in their analysis.

The primordialist approach, one of the classical theories of nationalism, emphasizes primarily primordial ties, historical past, affinity and kinship relations, rather than limiting nationalism to any historical cross-section. Emphasizing that nations are natural phenomena, that is, given, fixed and unchangeable, the primaryist approach sees that nations have a certain religion, language and ethnic ties together with innate characteristics. In this respect, the primist approach emphasizes that the nations existed before nationalism, that they protected themselves unchanged and that they existed to date. It is seen that the borders, which are one of the pillars of nationalism, which form the framework of the nation and national identity, cannot find enough space within the primaryist approach. Because, while defining the nationalism, which is a social and political movement, and the national identity, which is a collective identity, the primaryist approach has given more importance to belonging to origin, closeness, kinship, religion and language rather than borders. For this reason, the borders could not find a place within the primary approach. Another reason that borders cannot find a place in the primary approach is the meanings imposed on the borders in the traditional period. In other words, in the traditional period, the boundaries are not rigid, fixed and invariable, but on the contrary, they show constantly changing features, and the boundaries rather than the boundaries are mentioned. From this point of view, borders could not find a place in the definition of nationalism, which the primitive approach gives, as the traditional approach of border is dominant.

The most dominant and most effective theory of nationalism is undoubtedly the modernist theory. The basic approach of modernist theory regarding nationalism is that nationalism emerged with modernity. Large volumes of social, political, cultural and economic transformations such as industrialization, urbanization, the birth of the modern state, the spread of mass communication, capitalization, and secularization are the developments that have directly influenced the formation of nationalism. It is not possible to think of nationalism independently of the developments mentioned. These developments made nationalism one of the political organizations of modernity. In this context, representatives of the modernist theoretical tradition emphasize that nationalism is not a given phenomenon, but arises in parallel with these developments. It is seen that the borders related to nationalism emerging as a product of the modernization process are at the center of modernist theory, unlike other theoretical approaches. Because borders are among the basic characteristics of nationalism that emerged in the modern period. Borders are one of the main pillars of identity politics based on nationalism. The boundaries of the social identity of the national identity also determine the ends of this identity. Since nationalism bases national identity building across borders, boundaries are the key to the social and political legitimacy of nationalism. Since nationalism aims at equalizing the boundaries of the state and nation, the boundaries represent the starting and ending points of both the political and social spheres. The national identity construct on the borders of the nationalism is organized by us, they, here and there, this side and the other side, inside and outside, based on dualities such as domestic and foreign. From these perspectives, it is seen that nationalism and borders are directly related to each other and it is understood that borders are one of the main themes of modernist theory.

Keywords: Nationalism, National Identity, Border, Nation-State, Theory.

Öz: Bu çalışma, sınırları kuramsal tartışmaların ışığında anlamayı amaçlamaktadır. Sınırlarla irtibatlı temel kuramsal yönelimi milliyetçilik oluşturduğu için, çalışmada milliyetçilik kuramları üzerinden sınırlara odaklanılmaktadır. Milliyetçilikle ilgili kuramlar inşa edilirken sınırlara ne şekilde başvurulduğu, bu kuramların sınırları ne düzeyde içerdiği, sınırların söz konusu kuramlar açısından nasıl bir işlevi ve rolü taşıdığı bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Çalışmada, milliyetçiliğin tanımı, içerdiği anlamları ve sınırlarla olan ilişkisine yer verilmekte ve milliyetçilikle ilgili üç ana kuramsal yaklaşıma (ilkçi yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşım) odaklanılmakta ve bu kuramsal yaklaşımlarda sınırların izi

sürülmektedir. Çalışmanın yöntemsel yaklaşımı, sınırlarla ilgili milliyetçilik kuramlarını ele almak ve bu kuramlarda sınırlara ne ölçüde başvurulduğunu anlamaya çalışmak şeklindedir. Yapılan çalışma neticesinde, sınırların, ilkçi kuramsal yaklaşımda yeterince yer bulamadığı tespit edilmiştir. Sınırlar, ulus-devletin egemenlik sahalarını ve milliyetçiliğin ve milli kimliğin başlangıç ve bitiş noktalarını sembolize etmesi ve sabit, katı ve doğrusal bir biçimde modern dönemin sınır anlayışını oluşturması sebebiyle modernist kuramın temel ilgi odağı halini almıştır. Etno-sembolcü kuram açısından sınırlar, dönemin toplumsal şartlarını ve etnik ve kültürel kimliği sembolize eden hatlardır. Semboller anlamın toplumsal taşıyıcıları olduğu için, sınırlar toplumsal yaşam ve örgütlenmede birer sembolik işleve sahiptirler. Modernist yaklaşımda olduğu gibi etno-sembolcü yaklaşımın sınırları analizlerinin merkezine koyduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Milli Kimlik, Sınır, Ulus-Devlet, Kuram.

Giriş

Modernliğin siyasal örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkan milliyetçilik, her şeyden önce, bir kimlik ifade etme biçiminin adıdır. Ulusun inşasında, ulus-devletin örgütlenmesinde ve ulusal kimliklerin şekillenmesinde birincil düzeyde etkili olan milliyetçilik, üyelerini yerel, etnik, dinsel, ulusal ya da küresel bağlamlarda tanımlamaktadır. Batı'da 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan ve daha sonra Batı-dışı toplumlarda da karşılık bulan milliyetçilik, içinde yer aldığı coğrafyadaki insan topluluklarını belirli bir kimlik (ulusal kimlik) ekseninde bir araya getiren, onları çeşitli fikirler, tahayyüller, semboller, mitler, hikâyeler, kahramanlar gibi dinamikler ekseninde birleştiren siyasal ve ideolojik bir harekettir. Bu yönüyle milliyetçilik, tarihsel, toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan kolektif müştereklikler ekseninde toplumun örgütlenmesini sağlamaktadır.

Milliyetçiliğin değişen toplumsal yüzleri, farklı aktörleri, değişik anlam haritaları, coğrafi, kültürel, siyasal, ekonomik bağlamları dikkate alındığında, milliyetçiliğin devingen yapısı, onu anlamada farklı araçlara başvurmamız gerektiğini göstermektedir. Bu sebeple, milliyetçiliği anlamaya yardımcı olacak araçlardan biri de, kuşkusuz sınırlardır. Milliyetçiliği sınırlar üzerinden anlamak, ulusun, ulus-devletlerin ve ulusal kimliklerin sınırlar ekseninde birbirinden ayrılmasını, diğer bir ifadeyle, sınırlar vasıtasıyla coğrafya üzerinde yer alan insan topluluklarının kategorize edilmesini gerektirmektedir. Dahası, ulus toplumların kimliklerinin sınırlar temelinde inşa edilmesi, sınırlara dayalı kimlikler siyasetinin üretilmesi ve dünyada birbirinden farklı milliyetçiliklerin gün yüzüne çıkması anlamlarına işaret etmektedir. Sınırlar, milliyetçiliğin ulusal kimlik kurgusunu oluşturmada başvurduğu bir araç olmanın ötesinde, aynı zamanda milliyetçiliğin vazettiği toplumsal değerlerin çerçevesini de çizen hatlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan sınırlar, milliyetçiliği anlamda önemli kilometre taşlarından biridir ve milliyetçiliğin ayrılmaz parçalarıdır.

Milliyetçilik ile sınırlar arasındaki ilişkiyi konu edinen bu çalışmanın temel amacı, milliyetçilik kuramlarında sınırların izini sürmektir. Bir başka ifadeyle, bu çalışma, milliyetçilik kuramları aracılığıyla sınırları anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada, milliyetçilik kuramlarına odaklanılmış ve bu kuramlarda sınırların işgal ettiği yerler ele alınmıştır. Milliyetçilik kuramlarında sınırlara ne düzeyde yer verildiği, söz konusu kuramlar inşa edilirken sınırlara ne şekilde başvurulduğu, bu kuramlarda sınırların nasıl bir rol ve işleve sahip olduğu, bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu temel sorunsal bağlamında, çalışmada, milliyetçilikle ilgili üç ana kuramsal yaklaşım olan ilkçi yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşıma yer verilmiş, bu kuramlar çeşitli yönleriyle ele alındıktan sonra sınırların bu kuramlarla olan ilişkisine, bu kuramlarda sınır temasının ne düzeyde işlendiğine ve sınırların ne tür anlamları çağrıştıracak şekilde ele alındığına odaklanılmıştır. Bu bağlamda, sözü edilen milliyetçilik kuramları sınırları anlamada temel yol gösterici bir misyona sahip olmuştur. Çalışmada, milliyetçiliğin tanımı, farklı anlamları, sınırlarla ilişkisi ele alındıktan sonra üç ana milliyetçilik kuramı ele alınmış ve her bir kuram açıklandıktan sonra sınırlarla ilişkisine ve bu kuramlarda sınırlara ne tür anlamlar yüklendiklerine odaklanılmıştır. Milliyetçilik kuramlarında

sınırların izini sürmek, milliyetçilik ve sınır ilişkisinin çok yönlü ilişkisini ortaya koyduğu gibi, sınırlara kuramsal bakabilmenin de zeminini oluşturmaktadır. Milliyetçilik kuramlarının temel varsayımlarının yanı sıra tarihsel, kültürel ve toplumsal açılardan milliyetçiliğin içerdiği anlamlar üzerinden sınır konusuna eğilmek, milliyetçilik ile sınırların çok yönlü ilişkisini işaret etmektedir. Dahası, bu süreç milliyetçiliğin inşasının sınırlarla ne düzeyde irtibatlı bir şekilde gerçekleştiğini, sınırların tarihsel-toplumsal işlevleri aracılığıyla bu süreçte nasıl bir katkı sunduğu ve sınırların siyasal toplumsallaşma süreciyle şekillenen toplumsal kimliklerle nasıl bir ilişki oluşturduğunu göstermektedir.

Milliyetçilik

Milliyetçilik, kendini çağlara, siyasal rejimlere, ekonomik ve toplumsal yapılara uyarlayabilen ve bu nedenle de yer ve zamana göre farklılaşabilen oldukça dayanıklı bir ideolojidir (Sönmez Selçuk, 2012: 18). Anthony D. Smith'in ifade ettiği gibi, "milliyetçilik bukalemunvaridir, rengini bağlamından alır" (Smith, 2010: 129). Smith'in ifadesinden de anlaşılacağı üzere, milliyetçilik, sabit, değişmez ve mutlak bir kategori değil, aksine toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel v.b. şartların bir ürünüdür. Milliyetçilik, topluma, kültüre, zamana, mekâna, bağlama ve çeşitli sosyal gruplara göre değişiklik gösteren bir yapıdır. Milliyetçilik, her şeyden önce, toplumsal bir üretimdir ve toplumun örgütlenme biçimine göre kendisini konumlamaktadır. Milliyetçilik, bir kimlik ifade biçimidir ve üyelerini bu kimlik etrafında bir araya getiren ve onları aynı siyasa temelinde örgütleyen bir siyasal ve ideolojik harekettir.

Craig Calhoun'a göre, milliyetçilik söylemi, kimliği bireylerin bedenlerine işlediği gibi, kategorik kimliklere dâhil etmektedir. İlişkisel kimlikler karşısında kategorize edilen kimlikler daha önceliklidir. Bunun da temel sebebi, milliyetçiliğin topluluklara hitap etmesidir (Calhoun, 2012). Milliyetçi hareketlenme, bir topluluğun (kolektivite) siyasal ve ekonomik egemenliğini ele geçirme ya da pekiştirme mücadelesidir; milliyetçiler kendi topluluklarının siyasal ve ekonomik kaderini eline alma ve çıkarlarını koruma hakkını talep ederler. Sloganlarını daha şimdiden kurulabilir durumda olan ve yalnızca pekiştirilmesi gereken, ya da bazen yalnızca gerçekleştirilmeyi bekleyen bir projeden ibaret olan bir devlete göndermeyle belirlerler (Roger, 2008: 2).

Milliyetçiliğin tanımı ve içerdiği anlamlara yönelik farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Philip Spencer ve Howard Wollman'a göre milliyetçilik, ulusal olanının toplumsalı belirlediği bir ideolojidir. Kolektif kimliklerin diğer kimliklerden üstünlüğünü savunmakta ve ulus ile siyasal iktidarı ilişkisel olarak tanımlamaktadır (Spencer ve Wollman, 2002). Christophe Jaffrelot'a göre, milliyetçilik, kendini bir ulus üzerinde kurgulayan ya da kendini diğerlerinden üstün kılmayı hedefleyen bir ideolojidir. Bu nedenle, siyasal ve kültürel kimliği referans olarak kabul etmektedir (Jaffrelot, 2018). Michael Bilig'e göre ise, milliyetçilik, topluluğu ulus-devlet içerisinde tanımlamakta ve üyelerine bir ulusal kimlik duygusunu kazandırmaya çalışmaktadır. Milliyetçilik salt bir kimlik inşası değil, aynı zamanda üyelerinin kendi devletine sahip çıkmasını örgütlemektedir. Zira ulus, kendi devletinden ayrı değildir (Bilig, 2002).

Milliyetçiliğin dört temel önermesi olduğunu belirten Umut Özkırmı'ya göre, dünyada farklı tarih ve yapıya sahip uluslar bulunmaktadır. Uluslar, siyasi ve toplumsal gücü bünyesinde taşırlar. Bu sebeple, ulusal bağlılık, diğer tüm bağlılıklardan önceliklidir. Ulus üyelerine özgür bir ortam sunmaktadır. Bu ortamda insanlar kendilerini gerçekleştirebilirler. Uluslar özgür ve güvencede olursa, dünyada barış ve adalet hüküm sürer (Özkırmı, 2016). Anthony Smith'e göre ise, milliyetçilik, ulusların inşasını ve gelişimini, ulusal aidiyet ve duyarlılığı, ulusal dil ve sembolleri, ulusal bağlamda oluşan toplumsal ve siyasal hareketleri ve yerel ve ulusal ölçekte bir ulusal öğretiyi içermektedir (Smith, 2013).

Milliyetçiliğin inşası ortak bir tarih imgesini, aynı coğrafyada yaşayanların müştereklikler temelinde birlikte yaşama iradesine sahip olmasını, ortak bir kültürü, kısmen ortak bir dini, ortak

ekonomiyi, ortak duyguları v.b. gerektirmektedir. Milliyetçiliğin inşasını sağlayan söz konusu dinamiklerin yanı sıra sınırlar da milliyetçiliğin inşasında önemli rol ve işlevlere sahiptir. Çünkü sınırlar, devletin ve toplumun kimlik inşa etme araçlarının başında gelmektedir. Hamza Akengin'e göre, Fransız Devrimi'nden sonra modern milliyetçilik akımı hızla gelişmiş, 19. yüzyıldan itibaren önce Avrupa'yı, daha sonra dünyanın diğer kıtalarına yayılarak devletin sınırlarının ulusal sınırlarla aynı olması görüşü ve anlayışını oluşturmuştur (Akengin, 2012). Bu durum sınırların modernlikle, daha özelde ise milliyetçilikle doğrudan irtibatlı olduğunu göstermektedir. Modernlik, Batı'da ortaya çıkıp dünyanın diğer coğrafyalarına yayıldığı gibi milliyetçilik ve onunla irtibatlı sınırların ortaya çıkışı Batı orijinli olup, dünyanın geri kalan kısımlarında da söz konusu tarzda milliyetçilik ve sınır anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, milliyetçiliğin oluşumunda sınırlar önemli bir yer tutmaktadır.

Milliyetçilik ve Sınırlar

Modern toplumun kimlik ifade etme biçimlerinden biri olan milliyetçilik, bu kimliğin inşasını sınırlar üzerinden gerçekleştirmektedir. Milliyetçiliğin kimlik inşası sınırlara dayalı bir biçimde cereyan ettiğinden, sınırlar kimliğin toplumsal tanımlayıcıları olarak ön plana çıkmaktadır. Milliyetçilik açısından sınırlar, ulusal kimliği sembolize eden hatlardır. Sınırlar temelinde ulusal kimliği biz ile onlar, burası ile orası, bu taraf ile o taraf, içerisi ile dışarı ve yerli ve yabancı şeklinde ikilikler temelinde düzenleyen milliyetçilik, bu sayede ulusal kimliği yekpare bir bütün, biricik ve kendine özgü bir yapıya kavuşturmaktadır. Bu bakımdan sınırlar, milliyetçiliğin kimlik inşası açısından olmazsa olmazlardır. Milliyetçilik için çok önemli bir kavram olan sınırlar, modern devletlerin yetki ve egemenlik sahalarını çerçeveleyen ve ulusal kimliğin uçlarını sembolize eden hatlardır. Sınırların anlamı ve taşıdığı işlevleri, kuşkusuz toplumsal örgütlenmenin yapısına göre değişmektedir. Modern dönemdeki toplumsal örgütlenmeler içerisinde ulus-devlet ve milliyetçilik yer aldığı için, sınırlar bu örgütlenmelerin kenardaki organları olarak işlev görmektedir. Ulus-devlet ve milliyetçiliğin temel toplumsal örgütlenme olduğu yerde, sınırlara rengini veren söz konusu örgütlenmenin bizzat kendisidir.

Sınırlarla ilgili literatürde birbirinden farklı tanımlamalar mevcuttur. Joel S. Migdal'e göre sınırlar, sadece haritalarda çizilen çizgilerden ibaret değildir, o başka anlamları ihtiva etmektedir. Bu yönüyle sınırlar, haritada yer alan çizgilerden farklı olarak sembolik ve sosyal boyutlara sahiptir (Migdal, 2004). Anssi Paasi için sınırlar, güç ilişkilerinin bir ürünüdür. Kurumlar örgütlenmeler olarak sınırlar, norm ve değerleri, yasal ve ahlaki kodlamaları içermektedir. Bu yönüyle sosyal eylemleri engellediği gibi inşa eder ya da sosyal eylemin motivasyon kaynağı olarak işlev görür (Paasi, 1998). Deniz Genç'in altını çizdiği gibi, sınırların siyasallığı, onun devletin ya da başka herhangi bir siyasi otoritenin yetkisini gerçekleştirebildiği yerler olarak tanımlanmıştır. Devlet iktidarının otoritesini kurduğu alan olarak sınırlar, güç ve şiddetin nihai noktalarını sembolize etmekte ve bu nedenle siyasi nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır (Genç, 2014).

Sınırlar, devletlerin egemenlik sahalarında kendi iddialarını gerçekleştirebilme, dolayısıyla dediğini yapabilme yeteneğini gösterdiği mekânlardır (Poggi, 2012). Bu açıdan genel olarak devletlerle ilgili üç özellik ortaya çıkmaktadır: sınırlarla çevrilmiş topraklar anlamında ülke, bu topraklar üzerinde yaşayan insanlar anlamında halk ya da yurttaşlar ve bu toprakların idaresini tatbik edebilmesi olarak hükümet ya da siyasi iktidar. Bu özellikler, egemen devletlerin varlığını meşrulaştırmak amacıyla gerekli somut koşullardır (Beriş, 2006). Bugün dünyadaki devlet sınırları, sadece ait oldukları devletlerin siyasetini ve kurumlarını etkileyen değişikliklere ayna tutmakla kalmaz, aynı zamanda da ulusal kimlik, egemenlik ve vatandaşlık tanımlamalarındaki değişim ve dönüşümlere de işaret eder. Sınırlar, bu değişimlerin ne tek başına geçtiği yer, ne de sembolüdürler. Ama çok kesin bir şekilde olmasa da, çoğu kez onları temsil ederler (Donnan ve Wilson, 2002). Günümüz dünyası teritoryal devletlere bölünmüştür. Bu devletler, bağımsız, belli bir toprağa ait, meşru cebire sahip kamu kurumları olan ve sınırları dışında yaşayanlar karşısında bağımsız yapılardır. Çağdaş dünya aynı şekilde tarihi bir toprak sahipliği, paylaşılan mitler ve tarihsel hafıza,

halk kültürü, tek ekonomi, ortak haklar ve milliyetçilik ilkeleri tarafından meşrulaştırılmış tüm üyelerinin belli görevlere sahip olduğu milletlere bölünmüştür (Şimşek, 2009: 82).

Sınırlar, sanılanın aksine bir ulusu oluşturan en önemli katkıyı içeriye doğru hareketle yapmaktadırlar. Günlük akışta, sınırların ve kapıların esas olarak dışarıya açıldığı, dışarıya karşı vatani savunduğu ve/ya dışarıya göre biçimlendiği düşünülür. Dahası, sınırın esas varlık sebebinin dışarıya doğru bir vatanın sunulması, tanıtılması olduğu düşünülür. Gerçekten sınırın dışarıya dönük kısmı, o sınırdaki iki ülke (bazı yerlerde üç ülke) arasındaki ilişkilerin, son durumunu açıkça anlatır. Ancak sınırın esas etki alanı içeriye doğrudur. Sınır esas olarak içeriye doğru genişler ve vatanın sosyal alanını içeriye doğru genişletir (Özgen, 2005: 4). Bu bağlamda, devletlerin yetki ve egemenliklerini çevreleyen hatlar olarak sınırlar, aynı zamanda sınırların içerisinde yaşayanların kimliklerini de dönüştürmektedir. Arif Dirlik'in de vurguladığı gibi, sınırlar veya ulusun sınırları, aynı zamanda onun içindekilerin kimliklerini de tanımlar (Dirlik, 2009). Sınırların kimlikleri tanımlamasında milliyetçiliğin doğrudan etkileri bulunmaktadır. Milliyetçilik, devletin sınırlarının yanı sıra toplumun sınırlarını da belirlemektedir. Milliyetçiliğin ulusal kimlik kurgusu sınırlar üzerinden şekillendiği için, siyasal toplumun yanı sıra sivil toplumun kimliği de sınırlar bağlamında şekillenmektedir. Bir diğer ifadeyle, milliyetçilik, sınırlar üzerinden siyasal çerçeve ile toplumsal çerçevenin örtüşmesi olarak tezahür etmektedir.

Bir bütün olarak bakıldığında, milliyetçilik ve sınırlar arasındaki ilişkide, sınırlar, milliyetçiliğin toplumsal, kültürel, siyasal, fiziksel ve sembolik açıdan inşasını sağlayan temel bir aygıt konumundadır. Sınırların milliyetçilik açısından taşıdığı önem ve değer ile oynadığı rol ve işlev, milliyetçilik açısından sınırlar üzerinde yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Bu bakımdan milliyetçilik açısından sınırları anlamının en önemli yollarından biri de, milliyetçilik kuramları açısından sınırları analiz etmektir. Çünkü milliyetçiliğin inşasında bu nedenli önemli bir yere sahip olan sınırlar, kuşkusuz milliyetçilik kuramlarında da en temel inceleme nesnelerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, milliyetçiliği anlamak, bir tür sınırları anlamak olduğundan, milliyetçilikle ilgili kuramsal yaklaşımların sınırlara yüklediği anlamlar, milliyetçilik ve sınır olgularının anlaşılmasına önemli bir zemin oluşturacaktır.

İlkçi Yaklaşım (Primordializm)

Milliyetçilik literatüründe bilinen en temel kuram primordializmdir. İlkçi yaklaşım olarak da bilinen bu kuram, milliyetçiliği, herhangi bir tarihsel döneme hapsedmek yerine, primordial bağlara ve tarihsel geçmişteki somut olgulara dayandırmaktadır. Milletlerin ortaya çıkışı ve milli kimliklerin inşasının eski dönemlere dayandığını ifade eden kuram, modernliğin siyasal bilincini ifade eden milliyetçilik hareketleri üzerinden oluşan ulus-devletler ile milli kimliklerin bir inşa değil, aksine sabit, değişmez ve mutlak birer kategori olduğunu ileri sürmektedir. Milliyetçiliğin, milletin ve milli kimliğin anlaşılması konusunda milletlerin mi milliyetçiliği doğurduğu yoksa milliyetçiliklerin mi milletleri ortaya çıkardığı sorunsalı milliyetçilik kuramlarının inşasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Zira milletlerin milliyetçiliği doğurduğu anlayışı, milliyetçilikten önce milletlerin var olduğunu, milletlerin doğal birer olgu olduklarını ve onların tarihsel bir kesintiye uğramadan var olduklarını vurgulamaktadır. Bu anlayış, ilkçi yaklaşımın temel varsayımını oluşturmaktadır.

İlkçilik bir kuram olmaktan daha çok, bir bakış açısıdır. Bu yaklaşımda millet doğal olarak görülmektedir. İlkçilere göre sabit ve değişmez bir olgu olan milletler; eski çağlardan bu yana var olan doğal yapılardır. İlkçiler milletin tarihin belli bir döneminde, belli şartlar altında ortaya çıkmamış olduğunu, eski çağlarda da milletlerin, milletlerin altın çağları ve kahramanlarının mevcut olduğunu savunmaktadırlar (Akıncı, 2014: 139). Temel fikir, uluslarının uzun zamandır var olmasıdır. Yüzyıllar boyunca tarihleri takip edilebilir. Ulusun büyüklüğü bilinen daha önceki dönemlerde vardı. Daha önceki kahramanlar ve altın çağlar, şimdiki zamanda ulusun üyelerine ilham verebilir (Breuilly, 1999: 149). Bu anlayış, temelde ulusun tarihdışı olduğunu vurgulamaktadır.

Ozan Erözden'in de belirttiği gibi, ulusun tarih-dışılığı tezi ulusal bilincin eski çağlardan beri insan topluluklarında mevcut bulunduğunu ve tarihsel dönemler boyunca değişmeksizin kaldığını varsayan tezdır. Ulusun tarih-dışılığı tezinin ileri sürölüş tarzlarından birisi, etnik grupların tarih boyunca bir süreklilik gösterdiklerini savunmaktır. Bu grupta yer alan çalışmaları gerçekleştirenlerin en önemli belirleyici özelliği ulus ile etnik grup arasında herhangi bir derecelendirmeye gitmemeleridir. Daha başka bir ifadeyle, etnik grupların sürekliliği tezini savunanlar, etnik grup ile ulus arasında kuramsal açıdan herhangi bir ayrıma gitmemekte ya da kuramda böyle bir ayrıma gitseler bile ulusu henüz gerçekleştirmemiş derecede türdeş bir yapıya sahip bir toplumsal oluşum olarak tanımlayarak somut düzlemde mevcut olan tek kategorinin etnik grup kategorisi olduğu sonucuna varmaktadırlar (Erözden, 2013: 73-76).

Clifford Geertz'e göre primordial bağılıklar; temelde birinci dereceden yakınlık ve akraba bağılantıları, ancak bunların ötesinde belirli bir dinsel topluluk içinde doğmuş olmak, belirli bir dili ve hatta bir dilin diyalektini konuşmak ve belirli sosyal uygulamaları takip etmekten kaynaklanan sosyal varoluşun verilerinden -veya daha doğrusu kültür bu tür konularda kaçınılmaz olarak işin içine girdiği için doğruluğu kabul edilmiş verilerden- kaynaklanan bağılıklar şeklinde tanımlanmıştır (Geertz, 1996: 41-42). Primordializmin temel tezi, etnik toplulukların başlangıçta ya da doğum anında sahip olunan primordial bağların kişiler tarafından doğumla birlikte edinildiği, bu bağlar nedeniyle etnisitenin verili, sabit, değişmez temel bir sosyal kategori olduğudur (Cornell ve Hartmann, 1998'den akt. Keser, 2008). Primordialistler'e göre, insanların topluluklaşmasını sağlayan bağlardan en önemlisi kan bağı olduğu için etnik topluluklar bir aileye benzemekte ve etnisiteyi anlamlı yapan şey doğum bağı ya da herhangi bir durumda bir topluluğun bir kişiyi doğum bağıyla bağıymış gibi kabul etmesidir. Primordialistler açısından primordial bağlar aile gibi daha geniş kolektiviteler için gereklidir, bu bakımdan aile içindeki sosyalizasyon süreci daha büyük kolektivitelerin inşasının başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Horowitz, 1985'den akt. Keser, 2008).

Milliyetçilik kuramlarının birincisi olan ilkçi yaklaşımın temel varsayım ve ilkelerine bakıldığında, sınır olgusunun söz konusu yaklaşımda birincil düzeyde yer almadığı görölmektedir. Diğer bir ifadeyle, modern dönemde ortaya çıkan milliyetçiliğin siyasal unsurlarından biri olan sınırlar, milliyetçilikle ilgili ilkçi yaklaşım tarafından yeterince ele alınmamıştır. Ayrıca sınırlar, milliyetçilik hareketler neticesinde modern dönemde ortaya çıkan ulus-devletin çevresel organlarından olduğu için ve ulus-devlet üzerinden bir mekân tasavvurunu içerdiği için, ilkçi yaklaşım sözü edilen zaman ve mekân imgelerinin ötesinde kendini konumlandırması nedeniyle sınırları analizinin merkezine koymamıştır. Sınırların ilkçi kuram içerisinde çok fazla yer bulamamasının temel sebeplerinden biri de, geleneksel dönemin sınır anlayışıyla doğrudan irtibatlıdır. Geleneksel dönemde sınırlardan ziyade sınır boylarından söz edilmektedir. Sınır boylarının olduğu bölgeler, sürekli değişen özellikler göstermesi sebebiyle, sabit ve değişmeyen bir sınırdan bahsetmek olanaksızdır. Geleneksel sınır anlayışının sürekli değişkenlik göstermesi, milliyetçiliğin sınırlara dayalı örgütlenmesi karşısında etkisini yitirmiştir. İlkçi yaklaşımın kimliği zaman ve mekân dışı bir bağlamda sabit, durağan ve verili birer kategori olarak değerlendirmesinin aksine, kimliğin etkileşimsel yönleri, değişen yüzleri ve inşa edilen boyutları bağlamında sınırlar, hem ulus-devletin hem de milli kimliğin toplumsal taşıyıcıları olarak kendini yeniden üretmektedir. Bu açıdan sınırlar, sözü edilen kuramın temel argümanlarıyla örtüşmeyen izler taşımaktadır.

Modernist Yaklaşım

Milliyetçiliğin, milletin ve milli kimliğin anlaşılması konusunda milliyetçiliklerin milletleri ortaya çıkardığı anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Milliyetçiliğin, modern bir olgu olduğunu ve her şeyden önce bir inşa olduğunu ifade eden bu anlayışta, milletler modernleşme süreçlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve bu anlamda tarihin belirli dönemleriyle ve dünyanın belirli sınırları dâhilinde var olmuşlardır. Bu anlayış, modernist yaklaşımın temel varsayımını oluşturmaktadır. Modernist kurama göre, sanayileşme, kitle iletişiminin yaygınlaşması, modern devletin doğuşu,

kapitalist üretimin meydana getirdiği ekonomik ve toplumsal yapı ile sekülerleşme sonrası meydana gelen toplumsal değişimler, kentsel dönüşümler ve bürokratik devletin siyasal arenada hâkimiyeti, milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayan dinamiklerdir (Yanık ve Kara, 2016). Bu görüşe göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıkar. Milliyetçiliği bu süreçlerden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Zaten eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullar yoktur. Bu koşullar modern çağda oluşup başka bir deyişle, milletler ancak milliyetçilik çağında sosyolojik bir gereklilik haline gelir (Özkırımlı, 2016: 102-103).

Modernist kuramın temsilcilerinden olan Ernest Gellner'a göre milliyetçilik, sanayi toplum örgütlenmesinin biri sonucudur ve bu nedenle de diğer sonuçlardan farklı bir şekilde ele alınması gerekmektedir (Gellner, 2008). Bununla birlikte Gellner'a göre milliyetçilik, siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir. Milliyetçilik, etnik sınırların siyasal sınırların ötesine taşmamasını ve özellikle bir devletin içindeki etnik sınırların iktidar sahipleriyle yönetilenleri birbirinden ayırmamasını öngören bir siyasal meşruiyet kuramıdır (Gellner, 2008: 71). Bir başka ifadeyle, çağdaş bir milliyetçilik perspektifinden bakıldığında, Gellner'ın teorisi aslında siyasi ve ulusal birimin uyumlu olması gerektiğini iddia eden bir politik meşruiyet teorisidir (Harris, 2009: 53). Ortaya çıkış koşulları ve sahip olduğu gerekliliklerin yanı sıra içerdiği ilkeler bakımından Gellner'ın milliyetçilik yaklaşımının sınırlarla doğrudan irtibatlı olduğu ve milliyetçiliğin kimlik kurgusunun sınırlara dayalı bir biçimde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum sınırların modern çağın bir ürünü, dolayısıyla da modernliğin siyasal bir aygıtı olduğunu göstermektedir.

Modernist yaklaşımın bir diğer ismi olan Eric J. Hobsbawm, Ernest Gellner'ın tanımını kabul ederek milliyetçiliği ulusal ve siyasal birimlerin uyumluluğunu vurgulamıştır. Ulus modern devletle ilişkilendirilmesi nedeniyle bir toplumsal birimdir, aksi taktirde ulusu ve milliyetçiliği tartışma gereksiz bir tartışmadır (Hobsbawm, 2010). Geleneksel anlamıyla ulus-devlet, sınırları belli olan devlettir; egemenlik de bu sınırlar içerisinde yaşayan insanlara -ulusa- aittir. Bu, devletin etnisite ya da dil temelinde değil, siyasal temelde tanımlanması anlamını taşımaktadır (Hobsbawm, 2011). Analitik düzlemde milliyetçilik, milletlerden önce gelir. Milletler devletleri ve milliyetçilikleri yaratmaz, doğru olan bunun tam tersidir (Hobsbawm, 2010). Hobsbawm'ın milliyetçilik yaklaşımında sınırlar, ulusu toplumsal bir birime dönüştüren, ulus ve milliyetçilik tartışmalarının temelini oluşturan ve ulusal ve siyasal birimlerin kesişmesini salık veren işlevler taşımaktadır. Bununla birlikte sınırlar, Hobsbawm'ın ulusun inşasında zorunlu olarak gördüğü milliyetçilikle doğrudan irtibatlıdır. Zira milliyetçiliğin inşası ile sınırların inşası bir ve aynı olup, ulusal topluluğun ve bu topluluğun kimliğinin temellerini oluşturmaktadır. Hobsbawm'ın milliyetçilik yaklaşımı ile Gellner'ın milliyetçilik yaklaşımı sınırlar konusunda süreklilik göstermektedir. Her iki yaklaşımda sınırlar milliyetçilikle eşgüdümlü bir biçimde ele alınmaktadır. Dahası, ulusal kimliğin inşasında milliyetçilik sınırları temel toplumsal taşıyıcı olarak kodlamakta ve bu anlamda sınırlar sözü edilen kimliğin köşe taşlarından birini oluşturmaktadır.

Modernist yaklaşımın bir diğer temsilcisi olan Benedict Anderson'a göre ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluğa işaret etmektedir. Egemenlik ve sınırlılık bu topluluğa içkin durumdadır. Ulusun hayal edilmiş olmasının temel sebebi, üyelerinin birbirini tanımayacak, birbirleriyle tanışmayacakları birbirleri hakkında hiçbir şey duymayacak olmasıdır. Ancak ulus fikri hepsinin zihninde yaşamaya devam edecektir. Ulus, sınırlı bir şekilde hayal edilir, çünkü ulusların esnek bir yapıya sahip olsa sınırları bulunmaktadır. Ulusun siyasal örgütlenmesi olan devlet, kuşkusuz ulus-devlettir ve ulus-devletler egemenlik nosyonlarını sınırları bağlamında düzenlerler. Bu bağlamda, Anderson'un altını çizdiği gibi, modern tasarımlar bağlamında devletin egemenliği, yasal olarak tespit edilmiş sınırlarının içinde kalan her santimetre kare üzerinde, aynı tamlıkta, yaygınlıkta ve şaşmazlıkla işlemektedir (Anderson, 2014). Anderson'un yaklaşımında sınırların belirgin bir şekilde ön plana çıktığı görülmektedir. Sınırlar, ulus bilincinin ve ulusal kimliğin

inşasının temel sosyolojik araçlarından birini oluşturmaktadır. Bu anlamda sınırların siyasal topluluk olan ulusun teritoryal zeminde örgütlenmesinde, zihinsel açıdan kurgulanmasında ve diğer topluluklardan ayrılan hatlarının belirlenmesinde birincil düzeyde belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sınırlar, Anderson'un ulus tanımının yanı sıra ulus-devlet tanımında da ayırt edici işlevleriyle ön plana çıkmaktadır. Sınırlar, devletin bilhassa da modern ulus-devletin egemenliklerinin başlangıç ve bitiş noktalarını belirleyen, egemenliğin işleyiş biçimini temellendiren ve bu anlamda devletin uçtaki organlarını temsil eden aygıtlardır.

Modernist yaklaşımın üç önemli isminin görüşlerinden hareketle, milliyetçiliğin verili bir olgu değil, daha ziyade geniş hacimli toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişim ve dönüşüm süreçlerinin bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. İlkçi yaklaşımın varsayımlarından farklı olarak modernist yaklaşıma göre milliyetçilik modernleşme süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Modernliğin siyasal bilinci olarak tezahür eden milliyetçilikle ilgili modernist kuramda sınırlar belirgin bir biçimde görülmektedir. Milliyetçiliğin niteliklerinden olan sınırlar, modern dönemle birlikte ulus-devletlerin kimlik inşalarını sınırlar üzerinden gerçekleştirmekte ve bu bağlamda sınırlar ulusal kimliğin toplumsal taşıyıcıları ve işaretleyicileri olarak ön plana çıkmaktadır. Milliyetçiliğin ulusal kimliği sınırlar üzerinden kurgulaması, devlet ve ulusun uçlarının eşitlenmesi, diğer bir ifadeyle, devletin sınırları ile ulusun sınırlarının (ulusal kimliğin sınırlarının) denkleştirilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu ise, ulusal kimliğin biz ile onlar, burası ile orası, bu taraf ile karşı taraf, içerisi ile dışarısı, yerli ile yabancı gibi ikiliklere dayandırılarak düzenlenmesini gerektirmektedir. Böyle bir gereklilik, milliyetçilik ile sınırlar arasındaki ilişkinin birbirini doğrudan belirlediğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, sınırlar, modernist kuramın merkezi temalarının başında yer almaktadır.

Modernist kuramda sınır olgusunun belirgin bir biçimde ön plana çıkması, esasında modernlikle birlikte sınırların farklı içerikler kazanmasına bağlı bir biçimde gerçekleşmiştir. Geleneksel dönemden farklı olarak modern dönemde sınırlar, sabit, değişmez, mutlak bir kategori olarak işlevselleştirilmeye başlanmıştır. Ozan Erözden'in de vurguladığı gibi, ulusal devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, sınır kavramının içeriğinde de bir değişiklik meydana gelmiştir. Öncelikle, Fransız Devrimiyle birlikte, lineer sınır anlayışı, yani herhangi coğrafi nirengi noktası olmaksızın kesintisiz devam eden türdeş bir toprak parçasını çevreleyen sınır anlayışı, tek geçerli sınır anlayışı haline gelmiştir. Bu kavramsal değişiklik, ulus-devlet olarak adlandırılan yeni siyasi yapılanma biçiminin idari aygıtına ilişkin yeni bir düzenlenme olmanın ötesinde, siyasi bir içerik de taşımaktadır. Bu yeni sınır kavrayışıyla birlikte, sınırların çevrelediği toprak parçasının türdeş bir bütün oluşturduğu düşüncesi de yerleşmektedir (Erözden, 2013: 148). Bu yeni sınır anlayışı, kuşkusuz milliyetçilikle ilgili modernist kurama da doğrudan yansımıştır.

Etno-Sembolcü Yaklaşım

Etno-sembolcü terimi, milliyetçilik çözümlemelerinde etnik geçmişe ve kültüre ağırlık veren kuramcılarını nitelemek için kullanılmaktadır. İlkçiliği reddeden, modernist açıklamaları ise yetersiz bulan John Armstrong, Anthony D. Smith, John Hutchinson gibi etno-sembolcüler, bu iki yaklaşımdan hareketle bir senteze ulaşmaya, bir tür orta yol bulmaya çalışırlar (Özkırımlı, 2016). Etno-sembolcü yaklaşıma göre etnik sınırlandırmalar herhangi bir topluluğun/toplumun kültürel formasyonu değişime uğradığında dahi kalıcı bir yapıya sahiptir. Çünkü kültürel formasyonda/ağda yaratılan semboller veya mitler nihai durumda etnik sınırların devamlılığını sağlamaktadır (Yanık ve Kara, 2016).

Etno-sembolcü kuramın temsilcilerinden olan John Armstrong'a göre, etnik kimliğin kökleri eski Mısır ve Mezopotamya'ya dek uzanmaktadır. Günümüz milliyetçiliği, geçmişten günümüze kadar insanların siyasal ve toplumsal örgütlenmeleri üzerinde etkili olmuştur. Bu yönüyle, etnik kimlik, etnik bilinci canlandırmayı amaçlaması sebebiyle bu bilincin son halkası konumundadır. Zira etnik bilincin devamlı ve kalıcı olması, etnik kimlikleri doğrudan etkisi altına almaktadır. Bu bakımdan etnik kimliklerin inşası yüzyıllara uzanan çok geniş bir zaman dilimini

içermektedir (Özkırımlı, 2016). Armstrong'a göre, coğrafi sınırlar sadece somut değildir; başka önemli özelliklere de sahiptirler: sıklıkla yoğun sembolik önem kazanırlar ve siyasi eylemin doğrudan etkisi coğrafi bağlamda genellikle en erken ve en güçlü olandır. Sınırlara odaklanmanın önemli bir nedeni, uzmanlaşmış bir sosyal bilim disiplini olan coğrafyanın, fiziksel sınır üzerinde zengin bir dizi ikincil kaynak sağlamasıdır. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda, sınırlar terimi, dilsel, folklorik ve ekonomik kalkınma gibi sosyal süreçlerden kaynaklanan tüm ilgili gayri resmi sınırlar için ayrılacakken, sınır otonom dini otoritelerin resmi eylemleri de dâhil olmak üzere siyasi eylem tarafından tanımlanan sınırları ifade edecektir (Armstrong, 1982: 9-10). Armstrong'un yaklaşımında sınır olgusunun etno-sembolcü kuramsal gelenek içerisinde modernist kuramsal gelenekten farklı işlevleriyle ön plana çıktığı görülmektedir. Sınırlar, etno-sembolcü kuram açısından farklı tarihsel-toplumsal dönemlerde farklı anlamların taşıyıcıları olarak sembolik işlevlere sahip olmuşlardır. Sınırlar kimliğin anlam üreticisi ve taşıyıcıları konumundadır. Etnik kimliklerin oluşumundan modern dönemin ulus inşasına dek geniş yelpaze içerisinde yer alan sınırlar, milliyetçiliğin sembolik kaynaklarını oluşturmuştur.

Etno-sembolcü kuramın bir diğer temsilcisi olan Anthony D. Smith'e göre, millet, tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adıdır (Smith, 2010: 32). Smith'e göre milliyetçilik aslında çoğu görünüşte yeni ya da özlem olarak yeni milletlerin yaratılmasına yardım eder. Bir ideoloji ve bir dil olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru siyasi arenada ortaya çıkan milliyetçilik görece modernidir. Ama milletler ve milliyetçilik başka bir kültür, toplumsal örgütlenme ya da ideoloji türünden daha fazla icat edilmiş değildir. Milliyetçilik çağın ruhunun bir parçası olduğu kadar aynı ölçüde daha eski motif, tahayyül ve fikirlere de bağlıdır (Smith, 2010: 118). Smith' göre, etno-sembolistler sembol, efsane, hafıza, değer, ritüel ve geleneğin kültürel unsurlarının etnik köken, ulus ve milliyetçiliğin analizi için çok önemli olduğunu düşünürler. Bunun için çeşitli nedenler vardır. Birincisi, bu unsurların çeşitli kombinasyonları, toplumsal yapıları ve kültürleri şekillendirmede, bir topluluk içindeki farklı sektörlerin, grupların ve kurumların ilişkilerini tanımlamada ve meşrulaştırmada hayati bir rol oynamış ve oynamaya devam etmiştir. Bu sayede, kriz ve hızlı değişim dönemlerinde bile, uyum olmasa da, Fransız, Rus ve Çin devrimleri sırasında meydana geldiği gibi, önceki efsanelerin, sembollerin ve geleneklerin bazıları değiştirildiğinde veya reddedildiğinde bile, bir ölçüde ortak bilinç sağladılar. İkincisi, aynı kültürel unsurlar her topluma dil, din, gelenek ve kurumlar açısından farklı bir sembolik repertuar kazandırdı, bu da onu hem üyelerinin hem de yabancıların gözünde diğer benzer topluluklardan ayırt etmeye yardımcı oldu ve toplumu tanımlamaya ve bizi onlardan ayırmaya devam ettikçe, toplumsal sınırını ve yabancıları karşı olan muhalefeti keskinleştirdi. Son olarak, paylaşılan değerler, anılar, ritüeller ve gelenekler, toplumun geçmiş nesilleriyle süreklilik duygusunun sağlanmasına yardımcı olmuştur - anlamları zamanla değişebilen ancak formları nispeten sabit kalan bayrak, marş veya ulusal bayram gibi kolektif sembollerin yaygın olarak kabul edilmesiyle büyük ölçüde geliştirilmiş bir duygu. Bu tür semboller, toplumsal bağlar ve ulusal kimlik duygusu yaratmaya ve sürdürmeye yardımcı olan halk kültürünün törenleri ve ayinlerinde özellikle önemlidir (Smith, 2009: 25).

Smith'in yaklaşımı, etno-sembolcü milliyetçilik kuramının özünü oluşturmaktadır. Smith, milliyetçiliğin modern oluşu konusunda modernist kuramla hemfikirdir, ancak milliyetçiliğin modern öncesi dönemlerdeki motiflerinin, tahayyüllerinin ve fikirlerinin etnik kimliklerin şekillenmesinde ve milliyetçiliğin oluşumunda belirleyici olduğunu belirtmektedir. Bu da milliyetçiliğin modern öncesi dönemde ne tür anlamları içerdiğini, modern döneme gelinceye dek hangi bağlamlardan geçtiğini ve farklı tarihsel-toplumsal dönemlerde nasıl örgütlendiğini anlamak açısından önem taşımaktadır. Smith'in millet ve milliyetçilik konularındaki yaklaşımlarından hareketle sınırların etno-sembolcü kuramda belirgin bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sınırlar, milletin, milli kimliğin ve milliyetçiliğin sacayaklarından birini oluşturmaktadır. Etnik ve ulusal kimliklerin inşasına katkı sağladığı gibi bu kimliklerin çerçevesini

de sembolize eden sınırların etno-sembolcü kuramsal gelenekte ağırlıklı olarak sembolik işlevi dolayısıyla ön plana çıktığı görülmektedir.

Etno-sembolcü kuramsal geleneğinin önemli simalarından biri olan John Hutchinson, Ernest Gellner, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson ve John Breuilly gibi akademisyenlerin araştırma anlayışları için minnettar olmamız gerektiğini belirtmektedir ancak Hutchinson'a göre onlar ulusal kimlikleri işlevsel veya araçsal olarak bir modernleşme sürecinin ortaya çıktığı veya sürdürüldüğü mekanizmalar olarak görme eğilimindedirler. Bunun yerine, modern toplumların yollarını yönlendirmede merkezi olarak yer alan, modern dönemden çok önce meydana gelen güçlü ve genellikle uzun süren deneyimlerin ürünleri olarak ulusların bir görüşünü ileri sürdüm (Hutchinson, 2005: 2). John Armstrong ve Anthony Smith'in çalışmalarını temel alan etno-sembolik bir çerçeve benimsediğini ifade eden Hutchinson'a göre bu yaklaşım, karşıt ilkçi ve modernist duruşlar arasında bir orta yol arar. On sekizinci yüzyıl sonrası uluslar dünyasının farklılığı ve milliyetçilik ideolojisinin ve laikleşme, bürokratikleşme ve sanayileşme gibi yeni sosyal süreçlerin oynadığı önemli rol hakkında modernist argümanlarla hemfikirler (Hutchinson, 2005: 13-14). Hutchinson'un yaklaşımından hareketle, etno-sembolcü kuramsal geleneğin, modern öncesi dönemde meydana gelen etnik deneyimlerin modern milliyetçiliğin gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu, tersinden düşünüldüğünde, modernleşme süreçleriyle birlikte ortaya çıkan milliyetçiliğin etnik geçmişinden soyutlanması mümkün değildir. Zira milletlerin tarihsel geçmişe yönelik kolektif hafızaları vardır ve bu hafıza mitleri, anıları, kahramanları, sembolleri yeniden üretmekte ve siyasal topluluğun milliyetçi kimlikle bütünleşmesinde doğrudan etkili olmaktadır. Bununla birlikte, Hutchinson'un yaklaşımında sınırlar kısıtlı bir şekilde yer almaktadır. Bu kısıtlılık, etno-sembolcülüğün modernist kuramın varsayım ve ilkelerini belirli ölçüde kabul etmesine koşut bir biçimde görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, etno-sembolcüler, tarihsel geçmişinin yanı sıra milliyetçiliği modernleşme süreçlerinin bir ürünü olarak kabul etmesi nedeniyle, sınırların modern toplumun ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle sınırların etno-sembolcü kuramda dolaylı bir biçimde etkisinin görüldüğünü söylemek mümkündür.

Bir bütün olarak bakıldığında; etno-sembolcü kuram, modernist kuramın temel tezlerini kabul etmekle birlikte etnik ve ulusal kimliklerin inşasını daha uzun ve geniş bir tarihsel bağlama oturtmaktadır. Modernist kuram adından da anlaşılacağı üzere, söz konusu kimliklerin inşasını ve milliyetçiliğin ortaya çıkışını sanayileşme, kentleşme, laikleşme, bürokratikleşme gibi modernleşme süreçlerine bağlarken, etno-sembolcü kuram bahsi geçen olguların oluşumunu daha geniş bir tarihsel bağlamda analiz etmektedir. Etno-sembolcüler, milliyetçiliğin inşasını açıklamaya çalışırken, modern öncesi dönemi de içerecek şekilde bir perspektif ortaya koymaktadırlar. Modernistlerin gelenekselliği reddetmeleri karşısında etno-sembolcüler modernistleri eleştirerek, milletlerin tarihsel geçmişlerinden, daha da önemlisi etnik geçmişlerinden koparılamayacağını vurgulamaktadır. Etno-sembolcüler hem ilkçi hem de modernist tezleri kabul etmekle birlikte bu kuramların ötesinde milliyetçiliği daha farklı ve geniş bir bağlamda ele almaktadır. Etno-sembolcülerin kuramsal yaklaşımında sınırların izini sürdüğümüzde, sınırların, etno-sembolcü isimlerden John Armstrong ve Anthony Smith'in görüşlerinde daha fazla yer bulabilirken, John Hutchinson'un görüşlerinde kısıtlı da olsa yer bulabildiği görülmüştür. Ancak her üç düşünürü bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, etno-sembolcü kuramda sınırların farklı tarihsel dönemlerde ve değişik toplumsal bağlamlarda birer anlam üreticisi olduğu, kimliklerin toplumsal taşıyıcıları haline geldikleri, milliyetçiliğin sembolik kaynakları olarak işlevselleştirildikleri ve milli kimliğin inşasını ve milliyetçiliğin örgütlenmesini sağladığı gözlemlenmiştir.

Sonuç

Milliyetçilik kuramları bağlamında sınırların ele alındığı bu çalışmada, milliyetçilik literatüründeki kuramsal yaklaşımlara odaklanılmıştır. Bu kapsamda üç ana kuramın temel varsayımları ile temsilcilerinin yaklaşımları çok yönlü bir şekilde ele alınmış ve bu kuramlarda sınırların izi sürülmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında, ilkçi yaklaşım (primordializm),

modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşım olmak üzere milliyetçilikle ilgili üç ana kuramsal yaklaşım ele alınmış ve bu kuramların analizlerinde sınırlara ne düzeyde yer verdikleri sorunsalından hareketle, sınırlar ile milliyetçilik ilişkisi etraflıca irdelenmiştir.

Milliyetçilikle ilgili klasikleşmiş kuramlardan olan ilkçi (primordialist) yaklaşım, milliyetçiliği herhangi bir tarihsel kesitle sınırlandırmak yerine, ağırlıklı olarak primordial bağlara, bir başka ifadeyle, tarihsel geçmişe, yakınlık ve akrabalık ilişkilerine vurgu yapmaktadır. Milletlerin doğal birer olgu olduğunu, yani verili, sabit ve değişmez olduklarını vurgulayan ilkçi yaklaşım, bu yönüyle milletlerin doğuştan gelen özelliklerle birlikte belirli bir dine, dile ve etnik bağlara sahip olmayı öncelikli görmektedir. Bu yönüyle ilkçi yaklaşım, milliyetçilikten önce milletlerin var olduklarını, değişmeden kendilerini koruduklarını ve bugüne dek kendini var ettiğini vurgulamaktadır. Milliyetçiliğin sacayaklarından biri olan, milletin ve milli kimliğin çerçevesini oluşturan sınırların ilkçi yaklaşım içerisinde yeterince yer bulamadığı görülmektedir. Çünkü ilkçi yaklaşım, toplumsal ve siyasal bir hareket olan milliyetçiliği ve kolektif bir kimlik olan milli kimliği tanımlarken, sınırlardan ziyade, köken aidiyetine, yakınlığa, akrabalığa, dine ve dile daha fazla önem vermiştir. Bu sebeple, sınırlar, ilkçi yaklaşım içerisinde yer bulamamıştır. Sınırların ilkçi yaklaşım içerisinde yer bulamamasının bir diğer nedeni ise, geleneksel dönemde sınırlara yüklenen anlamlardır. Bir diğer ifadeyle, geleneksel dönemde sınırlar, katı, sabit ve değişmez değil, aksine sürekli değişen özellikler göstermekte ve sınırlardan ziyade sınır boylarından bahsedilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, geleneksel sınır anlayışının hâkim olması sebebiyle, sınırlar, ilkçi yaklaşımın vazettiği milliyetçilik tanımında kendisine yer bulamadığını söylemek zor olmayacaktır.

Milliyetçilikle ilgili en baskın ve en etkili kuram, kuşkusuz modernist kuramdır. Modernist kuramın milliyetçilikle ilgili temel yaklaşımı, milliyetçiliğin modernlikle birlikte ortaya çıktığı yönündedir. Sanayileşme, kentleşme, modern devletin doğuşu, kitle iletişimin yaygınlaşması, kapitalistleşme, laikleşme gibi geniş hacimli toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik dönüşümler milliyetçiliğin oluşumunda doğrudan etkili olmuş gelişmelerdir. Milliyetçiliği sözü edilen gelişmelerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu gelişmeler, milliyetçiliği modernliğin siyasal örgütlenmelerinden biri haline getirmiştir. Bu bağlamda, modernist kuramsal geleneğin temsilcileri, milliyetçiliğin verili bir olgu olmayıp, söz konusu gelişmelere koşut bir biçimde ortaya çıktığını vurgulamaktadır. 18. ve 19. yüzyıllar, toplumların ulusal kimlikler temelinde ve ulusal sınırlar ekseninde birbirinden ayrılarak örgütlendiği ulus-devletler çağı olarak şekillenmiştir. Bu çağ, milliyetçilik hareketleri üzerinden örgütlenen, milli kimlikler etrafında toplumların homojenleştirildiği ve teritoryal sınırlar temelinde toplumun kendisini tanımladığı bir çağ olmuştur. Kuşkusuz böyle bir çağ, geçmişle kıyaslandığında sınırların önemini daha fazla artırmış ve sınırlar milliyetçilikler açısından olmazsa olmazlardan birine dönüşmüştür. Modernleşme sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkan milliyetçilikle ilgili sınırların diğer kuramsal yaklaşımlardan farklı olarak modernist kuramın merkezinde yer aldığı görülmektedir. Çünkü sınırlar, modern dönemde ortaya çıkan milliyetçiliğin temel nitelikleri arasında yer almaktadır. Sınırlar, milliyetçilik temelinde oluşturulan kimlik siyasetinin temel dayanak noktalarındandır. Milli kimliğin toplumsal taşıyıcılarından olan sınırlar, aynı zamanda bu kimliğin uçlarını da belirlemektedir. Milliyetçilik, ulusal kimlik inşasını sınırlar üzerinden temellendirdiği için, sınırlar, milliyetçiliğin toplumsal ve siyasal meşruiyetinin temel anahtarı konumunda olmuştur. Milliyetçilik, devletin ve ulusun sınırlarının denkleştirilmesini amaçladığı için, sınırlar, hem siyasal hem de toplumsal alanın başlangıç ve bitiş noktalarını temsil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, sınırlar, devletin egemenlik sahalarını çerçevelediği ve bu anlamda devletlerin uçlarını belirlediği gibi, toplumsalın çerçevesini de şekillendirmekte ve ulusal kimliğin uçlarını da düzenlemektedir. Hem siyasal hem de sivil toplumun sınırlarını belirleyen milliyetçilik açısından sınırlar, toplumsalın örgütlenmesi konusunda önemli bir misyonu yerine getirmektedir. Milliyetçiliğin sınırlar üzerinden ulusal kimliği kurgusu biz ile onlar, burası ile orası, bu taraf ile karşı taraf, içerisi ile dışı, yerli ile yabancı gibi ikiliklere dayandırılarak düzenlenmiştir. Bu açılardan bakıldığında, milliyetçilik ile sınırların

birbirleriyle doğrudan ilişkili olduğu görülmekte ve sınırların modernist kuramın ana temalarından biri olduğu anlaşılmaktadır.

Milliyetçilikle ilgili bir başka kuram ise, etno-sembolcülüktür. Bu kuram, ilkçi kuramın reddi ve modernist kuramın yetersiz olduğunu ileri sürerek ve milliyetçilikle ilgili etnisiteye ve kültüre odaklanarak temel tezlerini ortaya koymuştur. Etnik geçmişin, etnik bilincin, etnik bağların ve etnik kimliğin daha geniş tarihsel bağlamda var oluşu ve kültürel sahada mitlerin, hikâyelerin, kahramanların, sembollerin siyasal topluluk üzerindeki birleştirici işlevi, etno-sembolcü kuramın temel sosyolojik dayanaklarını oluşturmaktadır. Etno-sembolcüler, milliyetçilikle ilgili çözümlemelerini geleneksellikten modernliğe doğru süreklilikler üzerinden şekillendirmektedirler. Diğer bir ifadeyle, bu kuram, milletlerin etnik kökenlerini ve kültürel kimliklerini içerecek şekilde bir kuramsal gelenek oluşturmuş ve milletlerin geçmişlerinden bağımsız bir şekilde bir kimlik inşasını gerçekleştirmelerinin mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Bu kuramsal yaklaşımda sınırlar, modernist kuramda olduğu kadar yer bulamamışsa da, belirli ölçülerde kuramda yer edinebilmiştir. Sınırlar, etno-sembolcü kuram açısından bir sembol işlevini üstlenmiş, bu bağlamda kimliğin etnik ve kültürel haritalarını belirleyen bir misyona sahip olmuştur. Bir başka ifadeyle, sınırlar, milliyetçiliğin örgütlenmesinde ve milli kimliklerin inşasında, bu kimlikleri sembolize eden hatlar olarak ön plana çıkmış ve tarihin farklı dönemlerinde her daim anlamın toplumsal taşıyıcıları ve kimliğin işaretleyicileri olarak işlevselleştirilmişlerdir.

Genel olarak bakıldığında, milliyetçilik kuramları bağlamında sınırların her bir kuramda farklı izler taşıdığı, değişik işlevler ortaya koyduğu ve bu kuramları doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkilediği görülmüştür. Milliyetçilik kuramlarının oluşumu, kuşkusuz ortaya çıktıkları dönemin toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel v.b şartlarına bağlı olduğundan, sınırlar da sözü edilen şartlar doğrultusunda kendini konumlandırmış ve milliyetçiliğin köşe taşlarından birine dönüşmüştür. Sınırların içerdiği anlamlar, milliyetçiliğin bağlamına göre şekillendiği için, milliyetçiliğin farklı dönemlerinde sınırlar da farklı anlamlar taşımıştır. Toplumsal değişmeye koşut bir biçimde ortaya çıkan gelişmeler, milliyetçilik kuramlarının ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği gibi, milliyetçilikle birlikte sınırların da belirmesini sağlamıştır. Bu bağlamda sınırlar, geçmişten günümüze dek milliyetçilik kuramlarının merkezi temaları arasında olmayı sürdürdüğü gibi bundan sonra sürdürmeye devam edecektir.

Kaynakça

- Akengin, H. (2012). *Siyasi coğrafya: insan ve mekan yönetimi*. Pegem Akademi Yayınları. <https://doi.org/10.14527/9786053640004>
- Akıncı, A. (2014). "Milliyetçilik Kuramları". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 131-150.
- Armstrong, J. (1982). *Nations before nationalism*. University of North Carolina Press. <https://doi.org/10.1086/ahr/88.3.650>
- Anderson, B. (2014). *Hayali cemaatler: milliyetçiliğin yayılması ve kökenleri*. İskender Savaşır (Çev.), Metis Yayınları.
- Beriş, H. E. (2006). *Küreselleşme çağında egemenlik: ulusal egemenliğin yeni sınırları*, Lotus Yayınları.
- Bilig, M. (2002). *Banal milliyetçilik*. Cem Şişkolar (Çev.), Gelenek Yayınları.
- Breuilly, J. (1999). "Approaches to Nationalism", *Mapping the Nation*, Edt. Gopal Balakrishnan, Verso.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. Bilgen Sütçüoğlu (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Dirlik, A. (2009). *Kriz, kimlik ve siyaset: küreselleşme yazıları*. Sami Oğuz (Çev.), İletişim Yayınları.
- Donnan, H. ve Wilson, T. W. (2002). *Sınırlar: kimlik, ulus ve devletin uçları*. Zeki Yaş (Çev.), Ütopya Yayınları.
- Erözden, O. (2013). *Ulus-Devlet*. On İki Levha Yayınları.
- Geertz, C. (1996). "Primordial Ties", *Ethnicity*. Anthony D. Smith and John Hutchinson (Çev.), Oxford University Press.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk*. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan (Çev.), Hil Yayınları.
- Genç D. (2014). "Türkiye'nin Yabancıların Hareketliliğine İlişkin Sınır Politikası", *Sınır ve sınırdışı: Türkiye'de yabancılar, göç ve devlete disinlinlerarası bakışlar*, Edt. Didem Danış ve İbrahim Soysüren, Notabene Yayınları. https://doi.org/10.1501/avraras_0000000179
- Harris, E. (2009). *Nationalism: theories and cases*. Edinburg University Press.
- Hobsbawm, E. J. (2010). *Milletler ve milliyetçilik: program, mit, gerçeklik*. Osman Akınhay (Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2011). *Yeni yüzyılın eşliğinde*. İbrahim Yıldız (Çev.), Yordam Kitap Yayınları.
- Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic groups in conflict*. University of California Press.
- Hutchinson, J. (2005). *Nations as zones of conflict*. Sage Publications.
- Jaffrelot, C. (2018). "Bir milliyetçilik kuramı için". Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (Yay. Haz.), Devrim Çetinkasap (Çev.), *Milliyetçiliği yeniden düşünmek: kuramlar ve uygulamalar*. İletişim Yayınları.
- Keser, İ. (2008). *Kent cemaat etnisite: Adana ve Adana nusayrileri örneğinde kamusalılık*. Ütopya Yayınevi Yayınları.
- Migdal, J. S. (2004). "Mental Maps and Virtual Checkpoints: Struggles to Construct and Maintain State and Social Boundaries", *Boundaries and belonging: states and societies in the struggle to shape identities and local practices*, Edt. Joel S. Migdal, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511510304.002>
- Özgen, H. N. (2005). "Sınırın İktisadi Antropolojisi; Suriye ve Irak Sınırlarında İki Kasaba", *Türkiye'de antropoloji*, Epsilon Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2016). *Milliyetçilik kuramları: eleştirel bir bakış*. Doğu Batı Yayınları.
- Paasi, A. (1998). "Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows", *Geopolitics*, 3(1), 69-88. <https://doi.org/10.1080/14650049808407608>
- Poggi, G. (2012). *Modern devletin gelişimi: sosyolojik bir yaklaşım*. Şule Kut ve Binnaz Toprak (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Roger, A. (2008). *Milliyetçilik kuramları*. Aziz Ufuk Kılıç (Çev.), Versus Kitap Yayınları.
- Smith, A. D. (2009). *Ethno-sembolizm and nationalism: a cultural approach*, Routledge.
- Smith, A. D. (2010). *Milli kimlik*. Bahadır Sina Şener (Çev.), İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik: kuram, ideoloji, tarih*. Ümit Hüsrev Yolsav (Çev.), Atıf Yayınları.
- Sönmez Selçuk, S. (2012). "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 117-135.

-
- Spencer, P. ve Wollman, H. (2002). *Nationalism: a critical introduction*. Sage Publications.
- Şimşek, U. (2009). “Milliyetçilikler ve Milletin Oluşumu Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 81-96.
- Yanık, C. ve Kara, M. (2016). “Milliyetçiliğe Yönelik İki Kuramın Değerlendirilmesi: Modern Milliyetçi Kuram ve Etno-Sembolcü Milliyetçi Yaklaşım”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 559-582. <https://doi.org/10.9775/kausbed.2019.049>